„SUVERANITATEA NAŢIONALĂ” DE LA ABORDAREA TEORETICĂ LA REALIZAREA PRACTICĂ

Alexandru ARSENI,
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

The political-juridical evolution of the society transformed the people from a subordinate into a plenary possessor of Sovereignty, i.e. the only authority, which legalizes the activity of the government bodies, preserving its unique, indivisible, inalienable and continuous sovereignty.

Preliminarii. În prezentul articol, ne propunem, prin prisma concepţiilor doctrinare constituţionale, să punctăm semnificaţia şi consecinţele practice ale realizării suveranităţii naţionale.

În calitate de punct de reper ne serveşte art.2 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova, potrivit căruia: „Suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie”[1].

Din prevederile articolului citat, rezultă cu certitudine următoarele consecinţe constituţionale. În primul rând, poporul Republicii Moldova este unicul deţinător al „suveranităţii naţionale”. În al doilea rând, „suveranitatea naţională” este exercitată fie în mod direct de către popor, fie prin organele sale (ale poporului) reprezentative. Şi, în al treilea rând, ambele forme de exercitare a „suveranităţii naţionale” sunt stabilite de Constituţie.

Constituţia stabileşte următoarele două forme de exercitare directă de către popor a „suveranităţii naţionale” – alegerile generale şi referendumul. Astfel, potrivit art.38 alin.(1) din Constituţie „voinţa poporului constituie baza puterii de stat. Această voinţă se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, secret şi liber exprimat”. Iar art. 75 alin.(1) din Constituţie stipulează că: „cele mai importante probleme ale societăţii şi ale statului sunt supuse referendumului”.

Dat fiind că forma directă de exercitare a „suveranităţii naţionale” merită un studiu aparte, în prezentul articol ne vom referi la a doua formă de exercitare a „suveranităţii naţionale”, adică exercitată „prin organele reprezentative”.

Potrivit prevederilor constituţionale, în Republica Moldova organul reprezentativ prin care poporul realizează „suveranitatea naţională” este Parlamentul. Aşadar, potrivit prevederilor art.60 alin.1) din Constituţie „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al Republicii Moldova...”. În statele cu regimuri politice prezidenţiale sau semiprezidenţiale şi şeful statului este „organ reprezentativ”, deoarece el este ales direct de către popor prin vot universal, secret şi liber exprimat (ex. Franţa, România) sau indirect prin intermediul colegiilor electorale (ex. Satele Unite ale Americii).

Evident că poporul exercită „suveranitatea naţională” – practic, prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituţie. Iată din ce considerente apare necesitatea de a face o claritate în raportul dintre popor ca deţinător al „suveranităţii naţionale” şi organul reprezentativ – Parlamentul (în cazul nostru), căruia poporul îi deleagă exerciţiul „suveranităţii naţionale”, studiu pe care ni-l propunem.

1. Evoluţia istorică a conceptului de „suveranitate”

Etimologic, cuvântul „suveranitate” provine din latina vulgară. Din cuvântul „*super*” (*deasupra*) a luat naştere substantivul „*superanaitas*” (în fr., *souveraineté*), adică situaţia unui om care, din punctul de vedere al ierarhiei, nu are pe nimeni deasupra sa, nu este subordonat nimănui.

Aşa fiind înţeleasă noţiunea de suveranitate, Sfântul Toma d’Aquino (1225-1274), călugăr dominican şi profesor de filosofie şi teologie, fondând dreptul pozitiv pe dreptul natural, iar acesta pe legea eternă – lege de esenţă divină – l-a declarat pe Papa de la Roma reprezentant al vieţii divine şi şef al „Republicii lui Hristos” şi care era în drept „să sancţioneze monarhii şi să elibereze monarhii, şi să elibereze subordonaţii acestora de obligaţia de a se supune monarhului”[2]. Această argumentare a filosofului duce, în viziunea prof. G.Vrabie, la concluzia că „suveranitatea aparţine acesteia”[3], adică papalităţii.

Mai târziu, în sec. XVI Jean Bodin (1530-1596) în lucrarea sa *Les livres de la République* (1576) atribuie suveranitatea regelui, el fiind adept al monarhiei ereditare, ca formă de organizare statală. În acest context, el menţiona: „În fiecare stat trebuie să existe o pute-

re suverană (regele – *n.a.*): unică şi indivizibilă, fiind absolută, nelimitată şi exercitată fără consimţământul celor supuşi”[4].

Caracterul absolut şi indivizibil al suveranităţii rezultă din imperativul unităţii statului, lucru care nu se poate realiza, privându-l de calităţile: „suveranitate, indivizibilitate, continuitate”[5].

Astfel, Jean Bodin devine autorul teoriei laice a „suveranităţii”, făcându-l pe rege un suveran independent faţă de exterior, ceea ce a dus la desprinderea statelor de puterea papală.

Dezvoltând conceptul de „suveranitate” J. Bodin evidenţiază principalele sale caractere, cum ar fi: „permanent; absolut; indivizibil şi unitar; necondiţionat şi continuu”. Totodată, sunt arătate activităţile prin care se manifestă suveranitatea: a) adoptarea legilor; b) declararea şi încheierea războaielor; c) numirea funcţionarilor; d) realizarea justiţiei[6].

O nouă abordare a concepţiei de „suveranitate” întâlnim la englezul John Locke (1632-1704), care în calitate de fundament al luptei cu manifestările despotismului în realizarea puterii de stat impune *principiul suveranităţii poporului*.

Argumentându-şi concepţia, J.Locke menţionează că în baza drepturilor sale suverane „poporul încredinţează realizarea puterii în stat adunării legislative, pe care însuşi poporul o alege. Totodată, în urma acestei delegări, poporul nu-şi pierde calitatea de suveran. În caz de necesitate, poporul este în drept: a) să anuleze contractul social; b) să înlăture sau să răstoarne şi/sau să modifice componenţa reprezentanţilor săi din cadrul puterii statului; c) dreptul poporului la răscoală”[7].

De aici, rezultă că obligaţia poporului de a se supune este în legătură directă cu respectarea de către guvern a dispoziţiilor contractului social.

Astfel, J. Locke, autorul „liberalismului politic”, a pus începutul transmiterii „suveranităţii” de la monarh la popor şi a „*legitimităţii*” puterii, nu a divinităţii, ci a voinţei poporului.

Un rol aparte în dezvoltarea conceptului „suveranitatea poporului” îi aparţine iluministului francez J.-J. Rousseau (1712-1778) prin lucrarea sa *Contractul social sau principiile dreptului public.* El vede în suveranitate „temei al libertăţii şi al egalităţii cetăţenilor, dat fiind că deţinătorul «suveranităţii» este poporul, iar conducătorii statului nu sunt decât funcţionari supuşi care pot oricând fi revocaţi”[8]. În acest context, iluministul recunoaşte după popor dreptul la răscoală.

Un alt iluminist, Charles Montesquieu (1689-1755), împărtăşind conceptul potrivit căruia suveranitatea aparţine poporului, include în circuitul ştiinţific şi politic categoria „Naţiune”, ataşând-o la noţiunea „suveranitate”, dând astfel naştere unei noi concepţii, şi anume – „suveranitatea naţională”[9].

Politicianul Thomas Jefferson (1743-1826) chiar dacă nu utilizează termenul de „suveranitate a poporului”, în schimb, redă cu lux de amănunte conţinutul acestui concept în următorul raţionament: „guvernele sunt stabilite de oameni pentru a le garanta aceste drepturi naturale şi inalienabile şi justa lor putere emană din consimţământul celor guvernaţi. Ori de câte ori *forma de guvernământ* devine dăunătoare acestui scop, poporul are dreptul de a o schimba sau de a o aboli şi de a stabili un nou guvernământ pe care *să-l fondeze pe principii* (*s.n.*) şi să-l organizeze în formele care îi par cele mai potrivite pentru a-i conferi siguranţă şi fericire”[10].

Cele menţionate ne permit să concluzionăm că doctrina politică şi juridică în evoluţie a „pus în circuit” trei concepţii privitoare la suveranitate: a) *„suveranitatea de stat”;* b) *„suveranitatea poporului”;* c) *„suveranitatea naţională”*.

Doctrina politică şi juridică contemporană la fel utilizează toate aceste trei categorii, fie că sunt considerate identice, fie că se deosebesc între ele, sau neconsiderându-se una dintre ele.

Aşa, spre exemplu, prof. B.Negru subliniază că „suveranitatea naţională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiţionat în privinţa intereselor sale şi de a le promova şi realiza în mod nestingherit”[11].

La rândul său, prof. Gh. Avornic menţionează că „suveranitatea poporului” reprezintă „o stare legală, constituţională” şi, deseori, mai este numită şi naţională”[12]. După cum vedem, autorul consideră aceste categorii sinonime. Pe când „suveranitatea de stat” este examinată aparte[13].

Prof. V.M. Ivanov, la rândul său, examinează separat aceste trei categorii, dezvăluindu-le conţinutul şi semnificaţia practică[14]. Prof. V.Popa, examinând aceste concepţii, intervine cu unele precizări[15].

Aceleaşi concepţii sunt împărtăşite şi în alte studii[16].

Situaţia este similară şi în doctrina politică şi juridică din România. Spre exemplu, prof. Nicolae Popa examinează doar „suveranitatea de stat” prin manifestarea „internă” şi „externă”[17].

În schimb, prof. I.Deleanu examinează toate trei concepţii privind suveranitatea, elucidând atât „avantajele”, cât şi „dezavantajele” „suveranităţii poporului” şi „suveranităţii naţionale”, precum şi „criticile” „suveranităţii de stat”[18].

La fel şi prof. T.Drăganu, împărtăşeşte coexistenţa acestor trei concepţii aducându-le argumentele de rigoare[19]. La rândul său, prof. G. Vrabie propune chiar unele soluţii de „împăcare” între aceste concepţii[20].

Examinând această temă, prof. I.Muraru subliniază că, deoarece suveranitatea este o trăsătură generală a puterii de stat, nu se poate vorbi de un titular al suveranităţii decât în măsura în care nu punem semnul

egalităţii între puterea de stat şi suveranitate, în virtutea faptului că în societatea în care puterea de stat aparţine real întregului popor (naţiunii), suveranitatea poporului sau suveranitatea naţională se identifică cu suveranitatea de stat[21].

Şi în doctrina rusă predomină concepţia potrivit căreia suveranitatea se atribuie numai „statului şi poporului" fiind considerată „calitatea poporului sau statului"[22].

2. Aspecte teoretice şi practice ale suveranităţii

În paragraful precedent, am constatat că, în mod general, s-au conturat şi cristalizat trei concepţii privind suveranitatea: 1) „suveranitatea poporului"; 2) „suveranitatea naţională" şi 3) „suveranitatea de stat". În cele ce urmează, vom examina aceste concepţii în esenţa lor.

A. Teoria „suveranităţii poporului". Această teorie este fondată pe ideea universalismului cetăţenilor şi a fost definitivată de J.-J. Rousseau, aşa cum am arătat, în celebra sa lucrare (în literatură des întâlnită într-o formă prescurtată *Contractul social*). Prin încheierea contractului social, care stă la baza statului, se urmăreşte asigurarea libertăţii care poate fi asigurată numai de voinţa generală, astfel, atribuind poporului suveranitatea.

Poporul este privit de autor din punct de vedere juridiceşte ca „o entitate concretă, un ansamblu de indivizi care locuiesc pe un teritoriu determinat, asociaţi în stat"[23]. Dat fiind că toţi cei care alcătuiesc poporul sunt egali în drepturi şi suveranitatea trebuie împărţită în „cote-părţi" egale tuturor, astfel încât fiecare să devină deţinătorul unei „parcele" din suveranitate, care trebuie exercitată de toţi în ansamblu, ea constituind suma voinţelor tuturor. „Suveranitatea care este exercitarea voinţei generale, nu poate fi înstrăinată, căci voinţa nu se poate transmite, ea fiind, pentru aceleaşi motive, atât inalienabilă, cât şi indivizibilă"[24].

Cu toate acestea, exerciţiul suveranităţii nu împiedică, în mod necesar, constituirea de instituţii reprezentative, extinzând posibilitatea de a fi exprimată în cadrul procedurilor democraţiei directe sau semidirecte. Dacă asemenea instituţii sunt „totuşi constituite pe calea exercitării dreptului cetăţenilor de a alege ca deţinători ai «cotelor-părţi» de suveranitate, cei aleşi sunt strict şi direct legaţi de alegătorii lor"[25]. În aceste condiţii, suveranitatea „nu se poate manifesta decât prin voinţa celor care o deţin, reprezentanţii acestora fiind «simpli mandatari», urmând să facă cunoscută voinţa imperativă a reprezentanţilor"[26].

Aşadar, teoria „suveranităţii poporului" implică mandatul „imperativ", din care cauză, după părerea prof. I.Deleanu, rezultă următoarele consecinţe: a) Exprimarea suveranităţii, prin voinţa poporului, reclamă acordul unanim sau controlul majoritar al celor ce-l alcătuiesc, ceea ce echivalează cu „absolutismul democratic"; b) Întrucât poporul este titularul suveranităţii, iar suveranitatea nu poate fi alienată, democraţia trebuie să se realizeze direct, iniţiativa legislativă populară, veto legislativ popular, obligativitatea referendumului etc.; c) Legea fiind expresia „voinţei generale", iar guvernanţii neavând decât statutul de „*commis*", supremaţia legislativului asupra executivului este indubitabilă; d) Întrucât fiecare individ posedă o „cotă" din suveranitate, logic sufragiul nu poate fi decât universal; e) Exprimarea voinţei fiecărui individ, prin sufragiu, constituie un drept fundamental; f) Mandatul conferit celor aleşi nu poate fi decât imperativ, asociat cu dreptul de revocare a aleşilor; g) Forma de guvernământ este necesarmente republicană[27].

Totodată, în opinia savantului, mandatul imperativ atrage după sine şi unele inconveniente:

a) Mandatarul nu exprimă propria voinţă, ci voinţa celor care l-au mandatat (corpul electoral dintr-o circumscripţie). Conduita lui în adunarea deputaţilor nu poate fi alta decât aceea care i-a fost prescrisă expres de către mandanţi.

b) Deputatul trebuie să raporteze periodic alegătorilor săi asupra modului în care îşi exercită mandatul.

c) Aceştia, ca în general orice mandant, îi pot retrage oricând mandatul pe motiv că mandatarul nu a respectat prescripţiile date sau pentru că le-a depăşit.

d) Titularul suveranităţii, poporul poate, pe calea unui referendum, să modifice sau să anuleze orice decizie a adunării reprezentative, dacă aceasta nu corespunde voinţei sale"[28].

Aceste inconveniente, în viziunea prof. V. Popa, au cel puţin două neajunsuri în procesul de exercitare a suveranităţii, şi anume: „imposibilitatea deputatului de a reprezenta interesele generale, el fiind constrâns să acţioneze în limitele intereselor unei anumite circumscripţii electorale; îngrădirea libertăţii de acţiune a deputatului, el fiind cu totul subordonat voinţei alegătorilor săi"[29].

Observăm că în teoria „suveranităţii poporului" suveranitatea are două trăsături indispensabile: „inalienabilitatea" şi „indivizibilitatea". Iar purtătorul suveranităţii – poporul – este privit ca o entitate concretă ce ne duce la mandatul imperativ în exerciţiul suveranităţii, adică suveranitatea este personalizată.

B. Teoria „suveranităţii naţionale". Autorul teoriei „suveranităţii naţionale" este Ch. Montesquieu, care, asemeni teoriei expuse, susţine ideea că suveranitatea aparţine poporului. Dar poporul este conceput de către autor „ca o entitate colectivă şi abstractă, numită «Naţiune», ca o personalitate distinctă de indivizii care o compun"[30]. Şi în contextul acestei teorii, suveranitatea este „inalienabilă" şi „imprescriptibilă", dar nu este legată organic de deţinătorul ei „poporul" şi, respectiv, nu se împarte în „cote-părţi" egale fiecărui cetăţean.

Aceste trăsături ale suveranităţii naţionale sunt ex-

plicit expuse de către prof. T. Drăganu şi împărtăşite şi de alţi constituţionalişti[31].

„*Suveranitatea este inalienabilă* în sensul că, Naţiunea nu poate, printr-un contract social sau pact de supunere, *să-şi înstrăineze definitiv şi irevocabil suveranitatea* (*s.n.*) în profitul unei sau mai multor persoane. O asemenea înstrăinare este de neconceput, întrucât voinţa generală este organic legată de persoana-naţiune, astfel încât aceasta nu şi-o poate aliena, după cum un individ nu poate să înstrăineze altuia voinţa sa.

Suveranitatea este imprescriptibilă, ceea ce înseamnă că „un uzurpator oricât de îndelungat timp ar exercita suveranitatea nu devine titularul ei prin uzucapiune”[32].

Problema care se pune şi în cazul teoriei „suveranităţii naţionale” este aceeaşi ca şi la teoria „suveranităţii poporului”, şi anume, modalitatea exerciţiului suveranităţii: fie direct, fie prin reprezentanţi. Ambele teorii acceptă ideea delegării exerciţiului suveranităţii. Şi dacă teoria „suveranităţii poporului” impune mandatul imperativ, apoi teoria „suveranităţii naţionale”, dat fiind că nu divizează suveranitatea în „cote-părţi”, impune „mandatul reprezentativ”.

Aşa fiind lucrurile, „suveranitatea naţională” se caracterizează prin următoarele practici avantajoase:

„a) reprezentanţa naţională în întregul ei devine mandatul naţiunii, întrucât suveranitatea este una indivizibilă şi inalienabilă;

b) deciziile reprezentanţei nu trebuie ratificate de naţiune;

c) deputaţii, ca reprezentanţi ai întregii naţiuni, nu pot fi revocaţi de alegătorii lor, nici nu au obligaţia de a da socoteală în faţa acestora;

d) deputatul nu are nevoie de instrucţiuni din partea corpului electoral, el procedând după intima sa convingere;

e) demisia în alb a deputatului este nulă, chiar dacă a fost dată ca garanţie a bunei sale credinţe în exercitarea mandatului”[33].

Totodată, nici teoria „suveranităţii naţionale” nu este lipsită de unele aspecte dezavantajoase, cu implicaţii negative, afirmă prof. I.Deleanu, acestea fiind următoarele:

„a) excluderea oricărei subordonări juridice organizate a deputaţilor faţă de alegători;

b) posibilitatea deputatului de a aluneca spre arbitrar şi voluntarism;

c) transformarea corpului electoral doar într-un instrument de desemnare a deputaţilor, şi nu unul de voinţă;

d) transformarea adunării reprezentative în depozitară exclusivă a suveranităţii naţionale, având omnipotenţa de a decide în numele naţiunii, interpret infailibil al voinţei generale;

e) înlocuirea voinţei generale cu voinţa partidului sau a formaţiunii căreia îi aparţine deputatul şi cu care se conformează în principiu”[34].

Pe lângă această înţelegere a teoriei „suveranităţii naţionale”, unii autori utilizează categoria şi sub aspect de dreptul poporului la autodeterminare. Aşa, spre exemplu, prof. I.Muraru prin „suveranitatea naţională” înţelege „dreptul la autodeterminare şi la dezvoltarea independentă a fiecărei naţiuni care îi aparţine fie că posedă sau nu o organizare proprie de stat”[35].

Aceeaşi idee o întâlnim şi la prof. V.M. Ivanov, potrivit căruia «suveranitatea naţională» presupune calitatea politico-juridică a fiecărei naţii, care în virtutea unui şir de condiţii..., benevol şi de sine stătător decide asupra autodeterminării sale...”[36].

Doctrinarii evidenţiază această trăsătură a „suveranităţii naţionale”, dar ea nu este una singură şi suficientă de a caracteriza în complexitatea ei teoria „suveranităţii naţionale”. Aşa cum am arătat deja, teoria „suveranităţii naţionale” este mai largă şi pune accentul pe „exerciţiul” puterii suverane a poporului, a naţiunii.

Prezintă interes şi abordarea subiectului de către prof. V.Popa, care înţelege „suveranitatea naţională” ca putere politică. Argumentarea concepţiei pleacă de la postulatul, conform căruia noţiunea de „putere politică” este folosită, deseori, prin sinonimie cu aceea de „putere de stat”[37] şi dat fiind că „trăsăturile specifice puterii politice (de stat – *n.a.*) sunt identice cu cele ale suveranităţii naţionale, identitate asigurată de unicul titular al acestor categorii – poporul (naţiunea)... putem afirma că *suveranitatea naţională trebuie înţeleasă ca putere politică*”[38].

Cât ne priveşte, considerăm că „suveranitatea naţională” într-adevăr este unică, indivizibilă, imprescriptibilă şi alienabilă, iar puterea politică (de stat) derivă de la „suveranitatea naţională”, primeşte legitimitatea de la ea. Şi totodată, poporul, naţiunea nu „transmite puterea”[39], deoarece ea este inalienabilă, ci doar deleagă exerciţiul ei.

În concluzie, putem menţiona că *prin suveranitatea naţională înţelegem dreptul inalienabil, indivizibil şi imprescriptibil al poporului de a decide asupra propriei sorţi, de a stabili linia politică a statului, de a alcătui organele statale şi, implicit, de a controla activitatea acestora şi, în ultimă instanţă, dreptul de insurecţie*.

3. Contradicţiile dintre teoriile „suveranitatea poporului” şi „suveranitatea naţională”

Conform doctrinei franceze, elementul principial distinct al celor două teorii: „suveranitatea poporului” şi „suveranitatea naţională” este „titularul suveranităţii”. În primul caz, poporul ca o categorie concretă, iar în cazul doi, naţiunea ca o categorie abstractă care manifestă un interes general transcendent interesului particular”[40].

Acest lucru se explică prin faptul că sufragiul a devenit universal, ceea ce duce la dispariţia deosebirilor dintre aceste două teorii.

Însă nu toţi savanţii în domeniu susţin această concepţie. Spre exemplu, prof. G. Chantebout consideră că aceasta este „o eroare totală". În opinia autorului, diferenţa dintre cele două teorii consta şi constă în faptul că „suveranitatea naţională implică sistemul reprezentativ – care conduce aproape inevitabil spre confiscarea puterii de către clasa politică – în timp ce suveranitatea populară îl exclude în mod absolut"[41]. Arătând în acest context că rezultatul, suveranitatea naţională constă în aceea de „*a transfera puterea reală* – dreptul de a exprima voinţa naţiunii şi de a legifera în numele ei – unei elite foarte restrânse ca număr („à une très petite élite") aleasă, desigur, dar care nu va fi răspunzătoare pentru deciziile sale în faţa nimănui, asupra căreia nici o presiune nu va fi admisă şi care va şti să concilieze voinţa populară pe care o reprezintă cu interesele proprii clasei căreia îi aparţine"[42].

Care atunci este soluţia realizării plenare a suveranităţii naţionale? Soluţia o găsim la prof. G.Vrabie, potrivit căreia „încercându-se evitarea consecinţelor nedorite ale celor două concepţii, constituantul român a preluat... «elemente» şi de la una, şi de la alta, astfel, suveranitatea este *naţională*, dar ea nu poate fi «confiscată» de guvernanţi (nu ar trebui), pentru că aceştia sunt «în serviciul poporului»... (art. 68, Constituţia Republicii Moldova) ... Conducerea se realizează prin reprezentanţi, dar «suveranitatea naţională» se exercită «şi prin referendum» (art. 2 din Constituţie). Rolul alegătorilor nu se reduce la dreptul de a vota, aceştia fiind chemaţi pentru a-şi exprima voinţa liberă, pe calea unor forme ale democraţiei directe, în cazurile prevăzute de Constituţie"[43].

Neacceptând, în fond, concepţia mandatului imperativ, G.Vrabie este înclinată să accepte „un sistem" de revocare a deputaţilor, instituţie necesară în situaţia în care aceştia dezamăgesc complet electoratul când, de exemplu, rămân inactivi în Parlament, nu iau poziţie faţă de nici o problemă ani în şir, nu au nimic de propus, nimic de obiectat, absentează repetat de la lucrări etc."[44].

Principiul suveranităţii poporului astfel înţeles, în viziunea prof. G. Vrabie, presupune următoarele trei exigenţe:

a) „*crearea unor forme organizaţionale etatice apte să exprime şi să traducă cât mai fidel voinţa poporului"*[45]. În cazul dat, noţiunea de popor trebuie înţeleasă „*atât în sens larg, cât şi în sens restrâns* – de totalitate a cetăţenilor care participă la exprimarea voinţei naţionale – *atunci când se face referire la acei cetăţeni ce pot alege* sau şi la cei ce îndeplinesc calităţile pentru a lua parte, de exemplu, la referendum. (Nu ar fi exclus, astfel, ca tinerii de 16-18 ani să fie consultaţi într-o anumită problemă cu ocazia unui referendum). *Este folosită în sens larg când se face referire la scopul* exercitării puterii, conducerea de stat trebuind să promoveze şi să protejeze interesele tuturor cetăţenilor, capabili sau nu din punct de vedere juridic, şi nu numai a celor cu drept de vot"[46].

b) „*caracterul cu adevărat reprezentativ al autorităţilor etatice* şi, pe cale de consecinţă, creşterea fără precedent a importanţei dreptului de a alege, conştientizarea puternică a electoratului în vederea acestui drept. Sigur, vorbim de „un drept" la vot şi nu de „o funcţie socială"[47], „o obligaţie" (cum este, de exemplu, în Belgia, Grecia etc.). Dar electoratul trebuie dinamizat. Fiecare, poartă răspunderea pentru soarta cetăţii; treburile statului nu trebuie lăsate numai în grija unei elite politice...";

c) „dacă izvorul ultim al puterii este poporul, atunci trebuie recunoscut acestuia dreptul de a interveni pe căile democraţiei directe sau semidirecte în problemele-cheie ale ţării"[48].

Împărtăşim aceste iniţiative, ce-i drept, asupra cărora urmează de mai lucrat, găsind formula juridică de exprimare şi modalităţile de realizare.

C. Teoria „Suveranitatea de stat". După cum am arătat deja, primul care a utilizat sintagma „suveranitatea de stat" a fost J.Bodin, care la fel ca şi N.Machiavelli a personalizat statul echivalându-l cu principele[49].

Odată cu cristalizarea teoriilor „suveranitatea poporului" şi „suveranitatea naţională", capătă contururi tot mai pronunţate şi teoria „suveranitate de stat", îndeosebi la începutul sec.XX. Aşa, spre exemplu, la 1915 Constantiun Dissescu scria „suveranitatea este inerentă oricărui stat că ea poate fi găsită în exerciţiul pretutindeni unde există o societate politică"[50]. Pe parcurs, s-au conturat definiţii mai concrete privind „suveranitatea de stat". Aşa, de exemplu, prof. I.Deleanu subliniază că „suveranitatea reprezintă acea calitate a puterii de stat în temeiul căreia această putere are vocaţia de a decide, fără nici o imixtiune, în toate treburile interne şi externe, cu respectarea suveranităţii celorlalte state, precum şi a principiilor şi celorlalte norme general admise ale dreptului internaţional"[51].

O definiţie mai amplă o găsim la prof. G.Vrabie, în opinia căreia suveranitatea este „acea calitate-trăsătură a puterii de stat de a fi *supremă* (*s.n.*) în raport cu orice altă putere socială existentă în limitele sale teritoriale şi *independentă* (*s.n.*) faţă de puterea oricărui alt stat şi organism internaţional, calitate exprimată în dreptul statului de a-şi stabili în mod liber, fără nici o imixtiune din afară, scopul activităţii sale pe plan intern şi extern, sarcinile fundamentale pe care le are de îndeplinit şi mijloacele necesare realizării lor, respectând suveranitatea altor state şi normele dreptului internaţional"[52].

Şi în doctrina autohtonă găsim, la fel, diverse definiţii date „suveranităţii de stat". Prof. V.M. Ivanov

menţionează că „suveranitatea de stat reprezintă în sine *supremaţia* (*s.n.*) puterii de stat în interiorul statului şi *independenţa* (*s.n.*) de alte state în relaţiile internaţionale”[53].

În viziunea prof. Gh.Avornic, suveranitatea de stat desemnează caracterul puterii de stat de a fi *supremă* (*s.n.*) în interiorul statului, de a nu recunoaşte nici o altă putere deasupra sa şi de a fi *independentă* (*s.n.*) în exterior în raport cu alte state”[54].

Puţin sub alt aspect, prof. D.Baltag defineşte „suveranitatea de stat” ca o caracteristică esenţială a statului, a puterii publice, exprimând faptul că puterea publică îşi extinde autoritatea asupra unui anumit teritoriu şi populaţiei şi nu admite o altă autoritate să exercite atribuţiile specifice puterii asupra aceluiaşi teritoriu şi populaţiei aflate pe el[55].

În doctrina rusă, predomină concepţia potrivit căreia „suveranitatea de stat” reprezintă „... puterea supremă în raport cu alţii şi dreptul de a determina conţinutul, formele şi metodele de realizare a puterii” în exterior şi în interior[56].

Pentru început, vom preciza că „statul” este înţeles ca „organizarea statală a puterii poporului, chiar însăşi instituţionalizarea acestei puteri. Funcţia principală a statului (puterii de stat) este de a exprima, promova şi realiza voinţa poporului sub formă de voinţă general-obligatorie”[57].

Din succinta expunere a definiţiilor date „suveranităţii de stat”[58], se evidenţiază cu certitudine, se identifică două proprietăţi esenţiale ale conceptului „suveranitate de stat”, şi anume: a) supremaţia puterii de stat; b) independenţa puterii de stat.

a) **Supremaţia puterii de stat** desemnează acea însuşire a acesteia de a fi superioară oricărei alte puteri sociale existente într-o anumită ţară la un moment dat. Ea se concretizează în dreptul statului de a adopta norme juridice, reguli obligatorii pentru toţi cetăţenii săi şi de a le asigura[59].

În viziunea prof. V.M. Ivanov, „Supremaţia constă în dreptul de a stabili în societate o ordine unică, competenţele organelor de stat şi obşteşti, a înzestra cu drepturi şi obligaţii persoanele publice şi cetăţenii”[60].

La rândul său, I.Deleanu utilizează trei sintagme diferite ca expresie: „supremaţia puterii” sau „suveranitatea internă”, sau „suveranitatea de stat”, dar identice în conţinut, menţionând că ele exprimă „dreptul puterii de stat de a decide, fără nici un fel de îngrădire din partea altor „puteri” sociale, în toate problemele economico-sociale, politice şi juridice[61].

Totodată, constituţionalistul subliniază că, pe plan intern, suveranitatea nu este absolută, întrucât, şi pe bună dreptate, „autorităţile publice chemate să o exercite sunt limitate în prerogativele lor prin Constituţie. Ea este limitată sau relativă, deoarece într-un regim politic autentic democratic, puterea de stat nu poate face abstracţie – decât cu riscul anatemizării ei, de aspiraţiile şi deciziile altor puteri sociale sau, pur şi simplu, de sistemul valorilor prefigurate prin diversele forme de manifestare a indivizilor, în raporturile lor cu puterea”[62].

b) **Independenţa puterii de stat,** în viziunea prof. G. Vrabie, indică acea trăsătură a puterii de stat „potrivit căreia statul îşi stabileşte singur, liber şi după propria sa apreciere, fără nici un amestec al vreunui alt stat sau organizaţie mondială, politica sa internă sau externă”[63].

Şi de data aceasta, prof. I.Deleanu utilizează tripla expresie „independenţa puterii” sau „suveranitatea externă”, sau „suveranitate între state”, toate exprimând plenitudinea şi necondiţionarea aceloraşi prerogative pe plan extern”[64].

Prof. Gh.Avornic consideră această trăsătură proprietate ca pe „independenţa în ordinea juridică internaţională, unde el (statul – *s.n.*) nu este limitat decât prin propriile sale angajamente”[65].

Despre limitare vorbeşte şi prof I.Deleanu, subliniind că şi pe plan extern „suveranitatea nu este şi nu poate fi absolută, căci vremea statelor autarhice – în sens larg, vorbind – a trecut demult. Statul naţional este un element în «sistemul internaţional» şi ca atare, el trebuie să accepte toate servituţile ce revin, în mod necesar, «părţii» «într-un întreg»”[66].

Pe bună dreptate, „suveranitatea nu este un cuvânt magic, o forţă ocultă şi miraculoasă, ea exprimă dreptul statului de a-şi decide sieşi. Suveranitatea nu poate fi însă nici un pretext de arbitrariu, de voluntarism, de aroganţă sau de autoconsolare”[67].

În concluzie, considerăm că *suveranitatea de stat, care îşi are legitimitatea în suveranitatea naţională, reprezintă acea proprietate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat şi independentă de puterea oricărui alt stat sau organism (organisme) internaţional(e) în limitele principiilor şi normelor internaţionale unanim recunoscute.*

Note:

[1] *Constituţia Republici Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994, publicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr.1 din 12 august 1994 (În continuare ne vom referi doar la articolul constituţional respectiv).

[2] D’Aquino Toma, *Summa contra Gentiles* (Împotriva erorilor necredincioşilor), citat după Zăpârţan Liviu Petru *Doctrine politice*, Edit. Fundaţiei „Chemarea”, Iaşi, 1994, p.74.

[3] Vrabie Genoveva, *Organizarea politico-etatică a României*. *Drept Constituţional şi instituţii politice*, Cugetarea, Iaşi, 1999, vol. 2, p.74.

[4] Citat după Voiculescu Marian, *Istoria doctrinelor politice*, Hiperion, Bucureşti, 1992, p.58.

[5] *Ibidem.,* p.59.

[6] *Ibidem.,* p.60.
[7] Râbca E., Zahaia V., Mărgineanu V., *Istoria doctrinelor politice şi de drept,* Muzeum, Chişinău, 2005, p.125.
[8] Rousseau J.-J., *Contractul social sau Principiile dreptului public*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p.99.
[9] Montesquieu Ch., *Despre spiritul legilor*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1964, vol. 1, p.11.
[10] Jefferson Thomas, *Déclaration de l'indépendance* (Documents historiques), în Cornelis de Witt, Thomas Jefferson, *Etude historique sur la démocratie américaine*, troisième éd., Paris, Librairie Académique Didier et Cie, Libre Editeur, 1861, p.500-501.
[11] Negru B., Negru A., *Teoria generală a dreptului şi statului*, Bons Offices, Chişinău, 2006, p.89.
[12] Avornic Gh., *Tratat de teoria generală a statului şi dreptului*, Chişinău, 2009, vol. 1, p.82.
[13] *Ibidem.*
[14] Ivanov V.M., *Constituţionnoe pravo Respubliki Moldova*, Chişinău, 2000, p.118-136.
[15] Popa V., *Drept public*, Chişinău, 1998, p.49-50.
[16] Arseni A., Creangă I., Gurin C., Negru B., Barbalat P., Cotorobai M., Susarenco Gh., *Constituţia Republicii Moldova. Comentarii articol cu articol*, Civitas, Chişinău, 2000.
[17] Popa N., *Teoria generală a dreptului*, Bucureşti, 1992, p.62.
[18] Deleanu I., *Drept constituţional şi instituţii politice*, Europa Nova, Bucureşti, 1996, vol. 1,p.37-41; vol. 2, p.48-55.
[19] Drăganu T., *Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar*, Lumina Lex, Cluj-Napoca, 2000, vol.1, p.208-212.
[20] Vrabie G., *Organizarea politico-etatică a României. Drept Constituţional şi instituţii politice*, Cugetarea, Iaşi, 1999, vol. II, p.74-90.
[21] Muraru I., *Drept constituţional şi instituţii politice*, Actami, Bucureşti,1997, p.161.
[22] *Obşceaia teoria gosudarstva i prava,* sub redacţia lui M. N. Marcenco, Norma, Moskva, 2010, p.172-173.
[23] Rousseau J.-J., *op.cit.,* p.102-103.
[24] *Ibidem,* p.101.
[25] *Ibidem,* p.104.
[26] Deleanu I., *op.cit.,* vol II, p.49.
[27] *Ibidem,* p.50.
[28] *Ibidem,* vol. 1, p.37.
[29] Popa V., *Drept parlamentar*, Chişinău, 1999, p.13.
[30] Montesquieu Ch., *op.cit.,* p.13.
[31] Popa V., *op.cit.,* p.47-48
[32] Drăganu T., *op.cit.,* p.208.
[33] Deleanu I., *op.cit.,* p, 50.
[34] *Ibidem.*
[35] Ivanov V. M., *op.cit.,* p.118,
[36] Muraru I., *op.cit.,* p.140.
[37] Popa V., *op.cit.,* p.54
[38] *Ibidem,* p.56
[39] *Ibidem.*
[40] Bordeaux G., Hamon F., Troper M., *Droit constitutionnel,* 23 édit.; L.G.D.J, Paris, 1993, p.187.
[41] Chantebout B., *Droit constitutionnel et science politique*, IIème édition, Armand Colin, Paris, 1991, p.100.
[42] *Ibidem,* p.99.
[43] Vrabie G., *op.cit*., vol. II, p.11.
[44] *Ibidem,* p.13
[45] *Ibidem.*
[46] *Ibidem.*
[47] Guceac I., *Curs elementar de Drept Constituţional*, Chişinău, 2001, vol. I, p.199.
[48] *Ibidem.* p.13-14.
[49] Machiavelli N., *Principele,* Montiero, Bucureşti, 2008, p.81 şi altele.
[50] Dissescu C., *Drept constituţional*, Edit. Librăriei "Soce & Co", Bucureşti, 1915, p.315.
[51] Deleanu I., *op.cit.,* p.54.
[52] Vrabie G., *op.cit.,* p.70.
[53] Ivanov V. M., *op.cit.,* p.122-123.
[54] Avornic Gh., *op.cit.,* p.82.
[55] Baltag D., *Teoria generală a dreptului şi statului*, Tipcim, Chişinău, 1996, p.70.
[56] Marcenco M. N., *op.cit.,* p.172-173.
[57] Negru B., Negru A., *op.cit.,* p.90.
[58] Evident că şirul definiţiilor putea fi lărgit şi, pe bună dreptate, că nu este complet, şi nu din alte considerente decât din lipsă de spaţiu, pe de o parte, iar pe de altă parte, scopul a fost de a identifica elementele definitorii ale sintagmei ,,suveranitate de stat".
[59] Vrabie G., *op.cit.,* p.70.
[60] Ivanov V. M., *op.cit.,* p.123.
[61] Deleanu I., *op.cit.,* p.54.
[62] *Ibidem*, p.54-55.
[63] Vrabie G., *op.cit.,* p.72.
[64] Deleanu I., *op.cit.,* p.55.
[65] Avornic Gh., *op.cit.,* p.81-82.
[66] Deleanu I., *op.cit.,* p.55.
[67] *Ibidem,* p.56.